C

N

A

DE

REGIONE ET MORIBUS

CANADENSIUM

SEU BARBARORUM

NOVÆ FRANCIÆ

Auctore JOSEPHO JUVENCIO, Societatis Jesu, Sacerdote.

Ex Historiæ Soc. Jesu. Lib. xv. Parte v, impressa

ROMÆ:
Ex Typographia Georgii Plachi
M. D. CC. X.

Editio viginti quinque exemplaria. O'C.

TABULA RERUM

a. O'C.

DE

REGIONE ET MORIBUS

NOVÆ-FRANCIÆ

BARBARORUM.

CAPUT I.

FLUMINA NOVÆ FRANCIÆ; SOLI NATURA; FERÆ, PISCES, AVES, &C.

DUO ſunt in Nova Francia majores fluvii. Unus ab indigenis Canada nominatus, & à quo tota regio nomen traxit, nunc fluvius Sanĉti Laurentii dicitur, & ab occaſu in ortum ampliſſimo fluit alveo.

Alter, cui nomen Miſſiſipus, per vaſta, & ignota magnam adhuc partem, terrarum ſpatia fertur à Septentrione in Meridiem. Habent hoc ſingulare hujus regionis fluvii, quod certis in locis ex editiore ſolo præcipitant in humiliorem planitiem ingenti cum ſtrepitu. Ea loca ſaltus vocant Franci. Catadupa recte dixeris, qualia in Nilo celebrantur. Aqua tota fluminis, in morem arcuati fornicis, ita ſæpe cadit, ut infra ſuſpenſum altè amnem ſicco veſtigio tranſire liceat. Barbari, cum huc ventum eſt, ſuas naviculas, è levi compactas cortice, imponunt humeris, & in placidam fluminis, alveo depreſſiore fluentis, partem eas deportant, cum ſarcinulis. Urbs Novæ Franciæ primaria Kebecum nuncupatur, S. Laurentii fluvio impoſita. Cœlo ſalu-

bri tota regio utitur ; at hyeme frigida, & diuturna vexatur. Hanc efficit partim fluminum & lacuum crebritas ; partim opacitas & amplitudo nemorum, quæ vim ſolis calidam infringunt ; denique nivium copia, quibus terra tres quatuorve menſes, in iis locis quæ ad Boream propius accedunt, & eidem ac vetus Gallia parallelo ſubjacent, continenter inhorreſcit. Humus omnium arborum plantarumque feraciſſima, præſertim ubi exciſæ ſilvæ locum culturæ majorem præbuerunt. Quadrupedes eædem, quæ in Europa : nonnullæ regionis propriæ ſunt, ut alces. Magnam belluam indigenæ appellant. Id nominis invenit à mole corporis : bovem enim æquat magnitudine. Mulum capite refert ; cervum cornibus, pedibus, & cauda. Eam

canibus immiſſis barbari agitant; defatigatum conficiunt jaculis & miſſilibus. Si deſunt venatici canes, ipſi vicem illorum obeunt. Per medias quippe nives incredibili celeritate gradiuntur, ac ne corporis pondus veſtigia pedum altius in nivem deprimat, ſubſternunt plantis, inſeruntque pedibus, lata reticula, illis ſimillima, quibus pilam luſores vulgò pulſant. Hæc reticula, ſpatium nivis ac ſoli ſatis magnum amplexa, currentes facile ſuſtinent. Alces vero crura exilia defigens alte in nivem, ægrè ſe expedit. Illius carnibus veſcuntur, teguntur pelle, ungula poſterioris ſiniſtri pedis ſanantur. Huic ungulæ mira quædam & multiplex virtus ineſt, medicorum celeberrimorum teſtimonio commendata. Valet in primis adverſus morbum co-

mitialem, ſive admoveatur pectori, qua parte cor micat; ſive indatur palæ annuli, quem digitus lævæ minimo proximus geſtet; ſive demum teneatur in ejuſdem ſiniſtræ vola, in pugnum contracta. Nec minorem vim habet ad ſanandum pleuritidem, capitis vertigines, & ſexcentos alios, ſi credimus expertis, morbos.

Alterum animantis genus illic notiſſimum & frequentiſſimum eſt fiber, cujus pelle, cum Europæis mercibus mutanda, commercii Canadenſis ratio fere tota conſtat. Color caſtaneæ colorem imitatur; modus corporis idem, qui exigui vervecis: curti pedes & ad natandum compoſiti, nam in aquis perinde ac in terra degit; cauda glabra, craſſa & plana, quæ natanti pro gubernaculo ſit: dentes duo, majores ceteris,

ex ore utrimque prominent: iis tanquam gladio & ſerra utuntur fibri ad arbores exſcindendas, cum domos extruunt; in iis enim fabricandis mira pollent induſtria. Eas ponunt ad lacuum fluviorumve ripas: muros è ſtipitibus componunt, interjecto ceſpite uliginoſo ac tenaci, calcis inſtar; vix ut multa vi effringi opus & convelli poſſit. Tota caſæ fabrica variis contignationibus diſtinguitur: infirma è tranſverſis lignis craſſioribus conſtat, inſtratis deſuper ramis, ac relicto foramine & oſtiolo, per quod in fluvium ſubire, cum videtur, poſſint: Hæc modice ſupra fluminis aquam exſtat, aliæ aſſurgunt altius, in eaſque, ſi fluvius intumeſcens imum tabulatum vicerit, ſe receptant. In una è ſuperioribus contignationibus cubant; præbet molle

ſtratum alga ſiccior, & arborum muſcus, quo ſe tutantur a frigore; in altera penum habent, & proviſa in hyemem cibaria. Ædificium fornicato tecto clauditur. Sic hyemem exigunt: nam æſtate, opacum in ripis frigus captant, aut undis immerſi calores æſtivos fugiunt. In una ſæpe domo ingens, & multorum capitum familia ſtabulatur. Quod ſi loci premuntur anguſtiis, diſcedunt juniores ultro, & ſua ſibi domicilia moliuntur. In eam curam incumbunt ſub prima autumni frigora, & mutuas ſibi invicem operas commodant, tum ad ſecanda ligna, tum ad comportanda, ita ut plures uni eidemque ſuccedant oneri, & ingentia ramalia, nemoriſque ſtragem, devehant. Si quem fluvium nanciſcuntur ad ſuos accommodatum uſus, non ta-

men ſatis alto gurgite, ſtruunt aggerem coercendis aquis, donec ad idoncam altitudinem aſſurgant. Ac primo quidem arbores grandiores arrodendo dejiciunt: deinde tranſverſas ab una ripa ducunt ad alteram. Duplicem verſum & ordinem arborum faciunt; relicto inter illas obliquè ſic poſitas ſpatio ſex fere pedum, quod referciunt cæmentis, argilla, ramis, tam ſolerter, nihil ut perfectius à ſummo architecto expectes. Operis longitudo major minorve eſt, pro fluvii, quem coercere volunt, modo. Ducenûm aliquando paſſuum ejuſmodi aggeres reperti. At, ſi amnis plus juſto intumeſcit, diffringunt aliquam molis partem, ac tantum emittunt aquæ, quantum ſatis videtur.

Ut feris ſilvæ, ſic piſcibus abundant flumina. Unus eſt in Iroquæorum

lacu, de quo nihil à priſcis legitur proditum ſcriptoribus. Cauſarus ab indigenis vocatur: octo pedes longus, aliquando decem. Craſſitudo, humani femoris; color leucophæus, candido tamen propior; ſquamis totus horret tam duris, tamque validè conſertis, ut aciem pugionis, & haſtilium, excludant. Caput amplum, & cranio præduro, tanquam caſſide, munitum. Hinc piſcis armati nomen illi à Gallis inditum. Et vero perpetua cum aliis piſcibus bella gerit, quorum exitio paſcitur. Pro telo roſtrum immane gerit, humani brachii longitudine, gemino dentium ordine inſtructum. Hoc venabulo non ſolum reliquos mactat piſces, verum etiam avibus, cum mutare dapes cupit, inſidiatur & illudit. Eam ob rem occultat ſe inter

carecta: roſtrum exertat aquis, ac pauliſper diducit. Sic perſtat immotus donec accedant volucres, & incautæ roſtro inſideant, arundinem aut virgultum ratæ: continuo perfidus inſidiator, miſellarum pedes contracto roſtro ſtringit, & in gurgitem demerſas vorat.

Non minor volucrum eſt copia, quàm piſcium. Certis menſibus palumbes è ſilvis prorumpunt in agros tanto numero, ut arborum ramos prægravent; quibus poſtquam inſederunt noctu, facile capiuntur, & barbaras menſas regali ferculo cumulant. Præterea in vaſtiſſimo ſinu, in quem volvit ſe flumen ſancti Laurentii, cernitur exigua inſula, ſeu potius biceps ſcopulus: inſulam volucrum dicunt. Tot enim eò convolant è finitimo pelago,

ut inire numerum nequeas. Indigenæ fuſtibus prædam non difficilem comminuunt, aut pedibus conculcant; cymbaſque lautis dapibus, & inemptis plenas referunt. Ludunt in aquis paſſim anſeres, anates, ardeæ, grues, olores, fulicæ; & aves aliæ, victum ex undis petere ſolitæ. Peculiare quiddam habet una, gallinæ ſimilis, ſi molem ſpectes; pennis in tergo nigricantibus, ſubalvo candidis. Pedum alter unguibus aduncis armatur; alter digitos levi & continua pelle junctos habet, qualis eſt anatum; hoc natat, illo piſces trahit & eviſcerat.

CAPUT II.

Canadensium domus & res familiaris; morbi; ægrorum cura & mortuorum.

JAM, ſi mores & indolem gentis requiras, partim vagi degunt, in ſilvis per hyemem, quò venationis uberioris vocat ſpes; æſtate, ad amnium ripas, ubi præbet facilem annonam piſcatus: aliqui pagos incolunt. Caſas fabricantur infixis humi perticis: latera corticibus intexunt; pellibus, muſco, ramis operiunt faſtigia. In media caſa focus: in ſummo tecto foramen, emiſſarium fumi. Is ægre eluctatus totam, ut plurimum, caſam ſic opplet, ut coactis habitare in hoc fumo advenis ſæpe oculorum acies obtundatur, & hebeſcat: barbari, du-

rum genus & his aſſuetum incommodis, rident. Domeſticæ rei cura, & quidquid in familia laboris eſt, imponitur feminis. Illæ domos figunt, ac refigunt; aquam, & ligna devehunt, cibos apparent: vicem & locum mancipiorum, opificum, & jumentorum, implent. Venationis & belli cura, virorum eſt. Hinc gentis ſolitudo, & paucitas. Mulieres enim, ceteroquin haud infecundæ, his diſtrictæ laboribus, neque maturos edere queunt fetus, neque alere jam editos: itaque aut abortum patiuntur, aut partus recentes deſtituunt, aquationi, lignationi, ceteriſque operibus intentæ; vix ut trigeſimus quiſque infans adoleſcat. Accedit rei medicæ inſcitia, cujus ignoratio, facit ut è morbis paulo gravioribus raro emergant.

Duos maxime fontes morborum ſtatuunt: unum ex ipſa ægrotantis mente ortum, quæ deſideret quidpiam, ac tandiu corpus ægrum vexet, dum re deſiderata potiatur. Putant enim ineſſe in hominum unoquoque innata quædam deſideria, ſæpe ipſis ignota, quibus ſingulorum felicitas contineatur. Ad ejuſmodi deſideria & innatas appetitiones cognoſcendas adhibent hariolos, quibus hanc divinitus conceſſam facultatem arbitrantur, ut animorum intimos receſſus pervideant. Illi, quodcumque primum occurrit, aut ex quo fieri quæſtum aliquem poſſe ſuſpicantur, ab ægro deſiderari pronunciant. Nec dubitant parentes, amici, & conſanguinei ægrotantis, quidquid illud ſit, quantivis pretii, comparare ac largiri ægro, nunquam poſtea repoſcendum. Ille

dono fruitur, & lucri partem hariolis aſpergit; ac ſæpe poſtridie vita cedit. Vulgo tamen relevantur ægroti, quippe levibus tentati morbis: nam in gravioribus timidiores ſunt iſti præſtigiatores, negantque inveniri poſſe quid ægrotus deſideret: tunc eum depoſitum conclamant, auctoreſque ſunt conſanguineis ut hominem tollant è medio. Ita longiore morbo vexatos necant, aut ſenio feſſos; eamque caritatem ſummam interpretantur, quia mors ærumnis languentium finem ponit. Eandem benevolentiam adhibent erga pueros parentibus orbatos, quos nullos eſſe malunt, quam miſeros. Alterum fontem morborum eſſe cenſent veneficorum occultas artes, & præſtigias quas ridiculis cærimoniis conantur averruncare. Sæpe noxios humores ejiciunt

ſudando. Certum caſæ locum corticibus includunt, ac tegunt pellibus, ne qua poſſit aer aſpirare. Intro congerunt lapides deuſtos & igne multo ſaturos. Subeunt nudi & brachia cantitantes jactant. Sed, quod mireris, ab his thermis egreſſi & ſudore diffluentes, hyeme perfrigida, in lacum aut amnem ſe conjiciunt, de pleuritide ſecuri.

Mortuorum cadavera nunquam efferunt per caſæ januam, ſed per eam partem, in quam converſus æger exſpiravit. Animam putant evolare per camini ſpiraculum ; ac ne moras trahat, caſæ priſtinæ deſiderio, neu puerulorum aliquem diſcedens afflet, hoc afflatu videlicet moriturum, ut putant ; crebro fuſte tundunt parietes tugurii, ut eam citius exire compellant. Immortalem eſſe arbitrantur. Ne porro emoriatur

ſame, magnam vim ciborum infodiunt cum corpore; veſtes, item, ollas, variamque ſupellectilem, magno ſumptu, & multorum annorum labore conquiſitam, ut iis utatur, inquiunt, ac decentius verſatur in regno mortuorum. Sepulcra nobilium exſtant paulum ab humo: iis perticas in morem pyramidis compactas imponunt: arcum addunt, ſagittas, clypeum, & alia militiæ decora: feminarum vero tumulis, torques & monilia. Infantium corpora ſepeliunt propter viam, ut eorum anima, quam ab ipſorum corporibus abire longius non putant, illabatur in prætereuntis alicujus feminæ ſinum, & adhuc informem animare fetum poſſit. In luctu vultum inficiunt fuligine. Moniti de funere affines, vicini, & amici concurrunt in funeſtrum tugurium.

Unus aliquis, ſi mortui conditio ferat, verba facit, neque rationem ullam ex iis prætermittit, quæ ad leniendam ægritudinem à dicendi magiſtris afferri ſolent. Excurrit inde mortui laudes: hominem eum natum fuiſſe admonet, atque adeo morti obnoxium: qui caſus emendari nequeant, fieri patientia leviores; alia id genus in eandem ſententiam ediſſerit. Tertio die funus ducitur. Epulum funebre apponitur toti pago, ſingulis ſuam ſymbolam, nec malignè, conferentibus. Hujus epuli cauſas afferunt maximè tres: primam, ut communem mærorem leniant: alteram, ut qui amici peregrè ad funus veniunt, accipiantur honeſtius: tertiam, ut gratificentur extincti Manibus, quem ea liberalitate delectari exiſtimant, & appoſitis etiam dapibus

paſci. Peracto convivio præfectus funeris, quem in ſingulis familiis clarioribus, certum atque inſignem habent, adeſſe tempus exequiarum proclamat. Omnes continuo lamentari, & ululare. Effertur cadaver propinquorum humeris, intectum fibrinis pellibus, & in feretro, è corticibus junciſve confecto compoſitum, collectis in glomum artubus, ut eo modo terræ mandetur, inquiunt, quo in alvo materna olim jacuit. Deponitur feretrum in conſtituto loco, munera quæ quiſque offert mortuo, præfiguntur perticis: & appellantur illorum auctores à funeris præfecto: inſtauratur planctus; denique juvenes ludicro certamine inter ſe demicant.

Majori ſepeliuntur apparatu & luctu, qui aquis obruti perierunt. Nam

eorum cadavera laniantur: carnium pars cum viſceribus in ignem projicitur. Id ſacrificii quoddam genus eſt, quo placare cœlum contendunt. Iratum enim eſſe genti non dubitant, cum in undis quiſpiam extinguitur: ac ſi quid rite atque ordine peractum in iſtis funeribus non fuerit, huic piaculo calamitates omnes, quibus poſtea conflictantur, acceptas ferunt. Indulgent luctui per annum integrum. Primis diebus decem jacent humi, diu noctuque in ventrem proni: nefas tunc vocem ullam, niſi quæ dolorem ſignificet, mittere; aut accedere ad ignem, aut conviviis intereſſe. Anno reliquo luctus continuatur, at levius. Omittuntur omnia urbanitatis officia, colloquia cum vicinis, congreſſus amicorum; ac ſi conjugem amiſerint; cœlibes donec

annus fluxerit, perſtant. Poſt octavum aut decimum quemque annum Hurones, quæ natio latè patet, omnia cadavera certum in locum ex omnibus pagis deportant, & in foveam prægrandem conjiciunt. Eum diem Mortuorum vocant. Is ubi de procerum ſententia conſtitutus eſt, eruunt corpora ſepulcris; alia jam conſumpta, & offibus vix hærentia; alia putri carne leviter amicta: alia ſcatentia fœdis vermibus, & graviter olentia. Oſſa diſſoluta in ſaccos abdunt: cadavera nondum diſſuta componunt in ſarcophagis, & ſupplicantium ritu deferunt in deſtinatum locum, alto ſilentio, & compoſito gradu procedentes, non ſine ſuſpiriis, & lamentabili eiulatu. Ne vero memoria nobilium, & arte præſertim bellica inſignium qui prole carent, intercidat,

eligunt aliquem ætate ac robore florentem, cui demortui nomen imponunt. Ille militum ſtatim delectum habet, ac bellum capeſſit, ut præclaro quopiam edito facinore, probet ſe non tantum nominis, ſed etiam virtutis ejus, cui ſubſtituitur, heredem eſſe. Inferioris notæ nomina æterno ſilentio damnant. Itaque ſimul ac in pago quiſpiam è vita ceſſit, ejus nomen alta voce pronunciatur per omnes caſas, ne quis illud temere uſurpet. Quod ſi mortuum tamen appellare neceſſe fuerit, utuntur verborum circuitione, & præfantur quidpiam, quo mortis ominoſa memoria leniatur. Idque ſi omittatur, accipiunt in gravem contumeliam: neque atrociori maledicto vulnerari filium aut parentem poſſe putant, quam ſi huic filius, illi parens, mortuus exprobretur.

CAPUT III.

Belli gerendi ratio; arma; crudelitas in captivos.

BELLA temere ac ferociter ſuſcipiunt, nulla ſæpe, aut perlevi de cauſa. Duces communi ſuffragio legunt, eoſque vel familiarum præcipuarum natu maximos, vel quorum virtus bellica, aut etiam eloquentia perſpecta ſit. Civili bello nunquam inter ſe concurrunt; arma in finitimos tantum movent; neque imperii ac ditionis proferendæ cauſa, ſed ferè ut illatam ſibi, vel fœderatis, injuriam ulciſcantur. Gladios, & gravidas nitrato pulvere fiſtulas, à Batavis & Anglis accepere, quibus armis freti, certius & audacius

in hoſtium, atque adeò Europæorum perniciem conſpirant. Interdum bella ſingulari certamine finiunt. Agmina duo, hinc Montanorum, quos vocant, inde Iroquæorum conſtiterant ante aliquot annos, velut in procinctu. Duces antegreſſi jam deſignabant locum ad aciem explicandam, cum unus alterum ſic allocutus fertur: Parcamus noſtrorum ſanguini, imo noſtro: manibus nudis rem agamus. Uter alterum dejecerit, is vincat. Placuit conditio. Manus ambo conſerunt. Montanus Iroquæum ita delaſſavit, dolum artemque virtuti miſcens ut humi denique proſtratum ligaverit, impoſitumque humeris ad ſuum agmen victor detulerit. Clypeos conficiunt è ligno dolato, plerumque cedrino; paulum ad oras incurvos: leves, prælongos & peram-

plos, ita ut totum corpus protegant. Jam, ne jaculis aut ſecuribus perrumpantur omnino ac diſſiliant, eos intus conſuunt reſtibus ex animalium corio contextis, quæ totam clypei molem continent connectuntque. Non geſtant è brachio ſuſpenſos, ſed funem ex quo pendent, rejiciunt in humerum dextrum : adeo ut latus corporis ſiniſtrum clypeo protegatur ; mox ubi jaculum emiſerunt, aut ferream diſploſerunt fiſtulam, paulum retrahunt dextrum latus, ac ſiniſtrum clypeo tectum obvertunt hoſti.

In prælio id maximè ſtudent, vivos ut hoſtes capiant. Captis & in ſuos abductis pagos primum veſtes detrahunt ; deinde ungues crudis dentibus ſingillatim avellunt : tum palo alligatos verberant ad ſatietatem. Mox vin-

culis ſolutos cogunt ire, ac redire, geminum inter ordinem armatorum ſpinis, fuſtibus, & ferramentis. Denique, accenſo circum foco, lentis ignibus miſeros torrent. Interim toroſas carnes fodicant candentibus laminis, & verubus, aut reciſas ac ſemiuſtulatas, ſanie fluentes & ſanguine, vorant. Nunc tædis ardentibus, totum corpus, ac præſertim hiatus vulnerum, pertentant: nunc detracta capitis cute inſpergunt nudæ calvæ favillam, & fervidos cineres: nunc brachiorum nervos ac pedum vellunt, lancinant, aut hebeti ſecant lente ferro, derepta parumper cute, in pedis malleolo, & manus carpo. Sæpe cogunt captivum infelicem ingredi per ſubjectos ignes: aut fruſta ſuæ carnis mandere, ac vivo ſepulcro condere. Hujuſmodi carnificinam non

pauci è Patribus Societatis pertulere. Hanc porro extrahunt in multos dies; utque novis cruciatibus triſtis victima ſuppetat, intermittunt eoſdem aliquandiu, donec ad extremum fatiſcant corpora, & concidant. Tunc è pectore cor avellunt, torrent ſubjectis prunis; & cruore condîtum juvenibus avidè comedendum objiciunt, ſi captivus ſuppliciorum acerbitatem generoſè fuerit perpeſſus: ut viri fortis, inquiunt, maſculum robur juventus bellatrix combibat. Laudatur qui rogum, cultros, vulnera, irretorto vultu aſpexerit, & exceperit: qui non ingemuerit, qui riſu cantuque tortoribus illuſerit: nam canere tot inter mortes, amplum ac magnificum eſſe putant. Itaque cantilenas ipſi multo ante componunt, quas capti, ſi ſors ferat, recitent.

Reliqua multitudo cadaver abſumit in ferali convivio. Dux reſervat ſibi verticis pellem cum coma, monumentum victoriæ, trophæum crudelitatis.

CAPUT IV.

INDOLES ANIMI: CORPORIS CULTUS: CIBI, CONVIVIA: SUPELLEX: RELIGIO, & SUPERSTITIONES.

SIC hoſtes accipiunt: at domi colunt pacem, rixaſque diligenter cavent, niſi quas ebrietatis impotentia excitavit. Fortunati, ſi nunquam illis hanc peſtem Europa importaſſet! Iraſci ne norunt quidem, ac vehementer initio mirabantur, cum inveherentur Patres in vitia pro concione, eoſque furere exiſtimabant, qui pacatos inter auditores, & amicos, tanta contentione ſe jactarent. Liberalitatis & munificentiæ famam aucupantur: ſua

largiuntur ultro ; ablata vix repetunt : nec fures aliter, quam riſu & ſannis ulciſcuntur. Si quem oborta ſimultate nefarie aliquid moliri ſuſpicantur, non minis deterrent hominem, ſed donis. Ex eodem concordiæ ſtudio fit ut aſſentiantur ultro, quidquid doceas ; nihilo tamen ſecius tenent mordicus inſitam opinionem aut ſuperſtitionem : eoque difficilius erudiuntur. Quid enim agas cum annuentibus verbo & concedentibus omnia ; re nihil præſtantibus ? Miſerorum egeſtatem benignè ſublevant ; viduarum ac ſenum ſuſtentant orbitatem, niſi cum ſenio ætas victa marcet, vel morbus gravior incidit : tunc enim abrumpere infelicem vitam ſatius arbitrantur, quàm alere ac producere. Quæcumque calamitas ingruat, nunquam ſe dimoveri

de animi tranquillitate patiuntur, qua felicitatem potiſſimum definiunt. Inediam multorum dierum, morbos, & ærumnas leniſſime & conſtantiſſimè perferunt. Ipſos partus dolores, licet acerbiſſimos, ita diſſimulant feminæ vel ſuperant, ut ne ingemiſcant quidem: ac ſi cui lacryma vel gemitus excideret, æterna flagraret ignominia, neque virum, à quo duceretur, prætere inveniret. Nihil unquam amicus cum amico, uxor cum viro, cum uxore vir, queritur & expoſtulat. Liberos mira caritate complectuntur: ſed modum non tenent; in eos enim neque animadvertunt ipſi, neque ab aliis animadverti ſinunt. Hinc petulantia puerorum & ferocitas, quæ, poſtquàm ſe corroboravit ætate, in omne ſcelus erumpit. Quam autem

erga liberos & familiares comitatem præ ſe ferunt, eandem cum ceteris civibus ſuis, ac popularibus, uſurpant. Si quis amariore joco quempiam momordit, (nam dicaces vulgo ſunt, & in jocos effuſi) belle diſſimulant, aut vicem reponunt, & abſentes remordent; nam præſentes cavillari, aut coram dictis inceſſere, religio eſt. Non aliud libentiùs convicium regerunt laceſſiti, quàm ſi hominem ingenio carere dicant. Scilicet ingenii laudem vindicant ſibi; nec temere. Nemo inter illos hebes, ac tardus; quod nativa illorum in deliberando prudentia, & in dicendo facundia, declarat. Auditi quidem ſæpe ſunt tam appoſitè ad perſuadendum perorare, idque ex tempore, ut admirationem exercitatiſſimis in dicendi palæſtra moverent.

Reſpondet ingenio corpus, aptum membris, proceritate formoſum, robore validum. Idem, qui Gallis, color; tametſi corrumpunt illum unguine, & oleo putri, quo ſe perungunt; necnon pigmentis variis, quibus ſibi pulcri, nobis ridiculi, videntur. Alios cernas naſo cæruleo, genis vero & ſuperciliis atratis: alii frontem, naſum, & genas, lineis verſicoloribus diſcriminant: totidem larvas intueri te putes. Ejuſmodi coloribus credunt ſe hoſtibus eſſe terribiles; ſuum pariter in acie metum, quaſi velo, tegi: demum pellem ipſam corporis indurari, ad vim hiberni frigoris facilius tolerandam. Præter iſtos colores induci pro cujuſque libidine ac deleri ſolitos, non pauci ſtabiles ac perpetuas avium aut animalium, putà ſerpentis, aquilæ, bufonis, imagi-

nes imprimunt cuti, hunc in modum. Subulis, cuſpidibus, aut ſpinis collum, pectus, genaſve ita pungunt, ut rudia rerum iſtarum lineamenta effingant: mox in punctam & cruentam cutem immittunt atrum è carbone comminuto pulverem, qui cum ſanguine concretus impreſſas effigies ita inurit vivæ carni, ut eas nulla temporis diuturnitas expungat. Totæ quædam nationes, ea præſertim quæ a Tabaco nomen habet, itemque alia quæ Neutra dicitur, id conſtanti more ac lege uſurpat, nec ſinè periculo interdum; maxime ſi eſt tempeſtas frigidior, aut debilior corporis conſtitutio. Tunc enim dolore victi, licet eum ne gemitu quidem ſignificent, linquuntur animo, & exanimes aliquando concidunt. Laudant oculos exiles, labra repanda &

prominentia: pars radunt comam, pars alunt: his nudum ſinciput, illis occiput: aliis coma ſurrigitur in vertice, aliis parcè ad tempora utrimque propendet. Barbam, inſtar monſtri, execrantur; ac ſi quis in mento ſuccreſcat pilus, ſtatim vellunt. Viri æque ac feminæ imas auriculas pertundunt: & iis inaures è vitro, teſtiſve piſcium, inſerunt. Quo foramen amplius eſt, eo cenſent formoſius. Nunquam ungues reſecant. Europæos rident, qui defluentem è naribus humorem candidis ſudariis excipiant, &, Quo, inquiunt, rem adeo ſordidam reſervant iſti? Saltantes curvant arcuatim corpus prono capite, & brachia ſic agitant, ut qui farinam manibus ſubigunt, raucùm identidem grunnientes. Alvum infimam ſuccingunt

lato cortice, vel animantis pelle, aut verſicolore panno, cetera nudi. Feminæ pelles ex humeris & collo promittunt ad genua. Zonas atque armillas, è concha veneria, quam vulgo porcellanam appellamus, aut ſeta hyſtricis non inſcite contextas, geſtant: torques hunc in modum confectos magno habent in pretio. Storeas è mariſco (junci marini genus eſt) ſatis eleganter elaborant: iis pavimentum ſternunt, in iiſdem carpunt ſomnos, aut in vitulorum marinorum, fibrorumve mollibus exuviis. Dormiunt circa focum in mapali medio ſemper ardentem, ſi frigus eſt: ſub dio, ſi æſtas.

Menſam, aut cathedram, in caſa tota videas nullam; in clunes ſubſidunt, ſimiarum inſtar: is veſcentium, is deliberantium, & confabulantium

habitus eſt. Adeuntes amicos ſalutant inepto riſu; ſæpius *ho*, *hho*, *hhho*, conclamantes. Cum veſcuntur, potum dapibus non intermiſcent, neque identidem bibunt; ſed ſemel tantùm, ſumpto cibo. Qui amicos convivio accipit, cum iis neque accumbit, nec ciborum partem ullam attingit, ſed epulantibus dividit: aut, ſi quem adhibet ſtructorem, ſedet ſeorſum jejunus, & ſpectat. Inter edendum ſilent: ſalem averſantur, & condimenta: oſſa canibus projicere piaculum arbitrantur: igni cremant, vel terræ infodiunt. Si enim, inquiunt, urſi, fibri, & aliæ, quas venando captamus, feræ oſſa ſua permitti canibus, & comminui, reſcirent; non tam facile capi ſe paterentur. Adipem è pinguibus collectum cibis, abſtergunt

coma; genis interdum brachiifve allinunt, elegantiæ, ut aiunt, caufa, & valetudinis: nam adipe non folum nitere cutem, fed corroborari membra exiftimant. Non alio cibo vefcuntur libentius quàm Sagamita. Pulmentum eft è farina, præfertim Indici tritici, confectum: admifto, quod illis condimentum præcipuè fapit, oleo. Itaque in conviviis pars dapum prima oleum, aut adeps, in quem concretum & fpiffum ita dentes infigunt, ut nos in panem aut pomum. Antequam illis lebetes, cortinæ, aliaque id genus vafa ærea deferrentur è Gallia, utebantur cacabis è cortice compactis; verùm quia imponi flammis non poterant impunè, hanc ad coquendas carnes artem excogitaverant. Silices plurimos conjiciebant in focum, donec penitus

ignem combibiſſent. Candentes in ollam frigida plenam & carnibus alios atque alios ſubinde immittebant. Ad hunc modum aqua calefacta carnes citius opinione faciliuſque percoquit. Ad tergendas manus utuntur piloſo canum tergo, cui illas affricant; item ſcobe ligni putris. Hæc matribus vice panniculorum eſt, ad purgandas infantium ſordes; hæc inſtar culcitæ languidis corporibus ſubſternitur. Vaſa coquinaria non extergunt. Quo ſunt craſſo pingui magis oblita, eo melius, illorum judicio, nitent. Turpe ducunt & ſuperbum inambulare inter colloquendum. Odorem moſci graviter ferunt, & meram eſſe mephitim putant, præ carnis rancidæ, aut adipis mucidi fruſto.

Sexcenta ſunt ejus generis, in quibus

longiſſimè recedunt ab Europæorum inſtitutis: ſed ab illorum vitiis propius abſunt, eaque vel æquant, vel ſuperant. Gulæ irritamenta, & inimicas bonæ ac ſanæ menti potiones, ab Europæis mercatoribus acceperunt, quibus lucri bonus eſt odor, etiam ex flagitio, & ſcelerata nundinatione. Tandiu eſſe pergunt, dum adeſt quod edant: nihil in craſtinum, aut hyemem, reponunt: nec famem valde reformidant, quia ſe ferre diuturnam poſſe confidunt. Conviviis ea lex poſita conſenſu moribuſque gentis eſt, ut omnia fercula conſumantur. Si quis edit parciùs, & excuſat valetudinem, plectitur, aut ejicitur, ut inſulſus, quaſi qui vivendi artem neſciat. Primaria ſupellectilis domeſticæ pars, olla eſt, ſive ahenum, in quo carnes coquuntur.

Opes lebetum numero metiuntur: nec regem Galliæ aliam ob cauſam initio magni æſtimabant; quàm quòd plures habere ollas dicebatur. Quanta ſit apud exleges, & omni freno ſolutos, intemperantiæ impunitas & licentia, præſertim in adoleſcentibus, promptum eſt intelligere: nam grandiores natu libidinem certis finibus circumſcribunt, cùm æſtus cupiditatum deferbuit: nec impune eſt peccanti feminæ.

Religionis apud illos neque lex ulla, neque cura. Nullo ſtato & certo cultu Numen proſequuntur. Eſſe tamen aliquod, velut in ſubluſtri nocte, vident. Quod quiſque puer aſpicit in ſomnis, cum luceſcere ratio incipit, hoc illi deinceps numen eſt, canis, urſus, avis. Vivendi normam &

agendi plerumque ducunt è ſomniis ut ſi quem interſiciendum, exempli cauſa, ſomniaverint, non conquieſcant donec hominem inſidiis exceptum necaverint. Piget fabulas referre, quas de mundi opificio comminiſcuntur. His implent otioſas & avidas plebis aures harioli, & circulatores nequiſſimi, impietate quæſtuoſa. Malorum auctorem genium neſcio quem vocant Manitoù, ac vehementiſſime perhorreſcunt. Hoſtem procul dubio generis humani, qui à nonnullis divinos honores & ſacrificia quædam extorquet. Circa naturam animarum non levius delirant. Simulacra fingunt corporea, cibi & potionis egentia. Deſtinatum animabus verſus occidentem ſolem, pagum credunt, in quem obita morte ſe recipiant : & ubi epu-

lis, venationi, & choreis indulgeant. Hæc enim apud illos ſumma.

Cum primum de ſempiternis ignibus, & incendiis ſceleri deſtinatis audierunt, immane quantum obſtupuere: fidem tamen pertinaciter abrogabant, quòd dicerent ibi eſſe ignem non poſſe, ubi nihil ligni ſit: tum, quænam ſilvæ alere tot ignes, tam diuturnos, poſſent? Hæc ratio ineptiſſima tantam vim apud barbaras mentes habebat, ut iis perſuaderi veritas evangelica non poſſet. Quippe in homine carnali, ut ait è SS. PP. nonnemo, tota ratio intelligendi eſt conſuetudo cernendi. Expugnavit nihilominus pertinaciam ſacerdos acer & ingenioſus. Fidenter affirmavit inferorum terram vices obire ligni, & ipſam ardere per ſeſe. Riſu barbaræ

multitudinis exceptus eſt. Imo, inquit, hujus Avernalis terræ fruſtum proferam vobis, ut, quoniam verbis divinis non creditis, veſtris ipſi oculis credatis. Accendit curioſitatem promiſſi novitas & fiducia. Convenerunt è tota regione ad diem conſtitutum, & in ingenti planitie, collibus inſtar amphitheatri cincta, conſederunt. Primores gentis duodecim lecti fuere, viri graves & cordati, qui ſacerdotem obſervarent, numquid fraudis ac præſtigiarum lateret. Ille ſulphuris glebam depromit, dat iſtis arbitris & cognitoribus tractandam : hanc oculis, naſo, manu ſcrutati, haud dubie terram eſſe confeſſi ſunt. Aderat olla cum prunis candentibus. Tunc ſacerdos populo procul ſpectante ; inhiantibus, demiſſo in prunas naſo, judicibus, ex-

cuſſit in carbones è ſulphurea gleba particulas aliquot, quæ ſubito conceperunt ignem & odore fetido nares curioſas impleverunt. Hoc iterum, ac tertiò cum eſſet factum, aſſurrexit multitudo attonita, manum planam imponens ori, quo geſtu ſummam admirationem teſtantur; & inferos eſſe dicenti Deo credidit.

RE

A

Ang

Ani

Ava

Avi

Ba

Ca

Ca

RERUM INSIGNIORUM INDICULUS.

Albaniae Excvdebat Joel Munsellius
Mense Qvintilis Anno

CIↃ. IↃCCC. LXXI.
M DCCC